

Edmond Missa (1861-1910)
Pastorale ou Petit Offertoire
Uit: *Heures Religieuses*

Tommy van Doorn
Vox Humana 33^e Jaargang nr. 4 – volume 132 – oktober 2022

De Franse componist Edmond Missa werd in 1861 geboren in Reims. Hij groeit op in een muzikale familie; zijn moeder Marie-Louise Duval geeft hem de eerste muzieklessen, neef Louis Duval is organist van de kathedraal van Reims en zijn oom Ernest Duval is er organist van de Saint-Jacqueskerk. Het is dan ook onvermijdelijk dat de jonge Edmond zijn weg vindt naar één van de orgels in zijn geboortestad. Op tienjarige leeftijd volgt hij Henri Dallier op als koororganist van de kathedraal.

Om zich verder in het vak te bekwamen vertrekt hij naar Parijs. Eerst studeert hij aan de École Niedermeyer; de Parijse muziekschool die zich vooral wil toeleggen op een herwaardering van kwalitatief hoogstaande kerkmuziek zonder de profane invloeden uit de opera die de kerk waren binnengeslopen. Hij studeert er orgel bij Clément Loret en harmonie, contrapunt en piano bij Eugène Gigout. Gustave Lefèvre is zijn compositiedocent. Na enkele jaren studie maakt Missa de overstap naar het prestigieuze Parijse conservatorium. De beroemde componist Jules Massenet wordt hier zijn compositiedocent. Ondertussen is hij in de stad werkzaam als organist; vanaf 1878 wordt hij organist in de Saint-Louis-en-l'Île-

kerk. Later gaat hij aan de slag in andere Parijse kerken. Zo is hij enige tijd werkzaam in de Saint-Roch, waar hij illustere namen als Claude-Bénigne Balbastre en Louis James Alfred Lefébure-Wely als voorgangers heeft. Vanaf 1885 tot aan zijn vroege dood in 1910 is hij organist in de Notre-Dame-des-Blancs-Manteaux.

Missa is actief in de Parijse orgelwereld, maar hij maakt vooral naam als componist. Hij begint hier al jong mee; zijn eerste werken componeert hij als zestienjarige. Hij schrijft een dertigtal opera's, maar ook balletten en grotere symfonische werken. In zijn oeuvre zijn verder talloze werken voor in de salon te vinden: karakterstukken voor piano, chansons voor één of meer zangstemmen met pianobegeleiding, educatieve klavierstukken... Vanaf 1880 probeert hij als componist maar liefst vijf keer mee te dingen naar

de *Prix de Rome* – een prestigieus artistiek concours – maar hij valt niet in de prijzen. Bij zijn tweede deelname in 1881 krijgt hij wel een eervolle vermelding voor een cantate.

Missa als liturgische componist

De loopbaan van Edmond Missa en zijn compositorische output zijn goed te vergelijken met veel van de andere Franse componisten die ik in de muziekbesprekingen van *Vox Humana* voor het voetlicht bracht. Net als bij veel van zijn Franse tijdgenoten die een functie als kerkmusicus bekleedden, publiceerde ook Missa diverse werkjes voor orgel/harmonium gedacht vanuit de liturgische praktijk. Bij de Parijse uitgever J. Hammele verschijnt *L'Office Divin*, een verzameling van 32 stukken voor kerkelijk gebruik. Verdere titels van zijn bundels borduren voort op deze gewijde sfeer: *Les Voix du Ciel*, *Heures Célestes*, *L'Office Religieux*, *Office Catholique*, enzovoort. De compositie die in deze muziekbespreking centraal staat is uit de postuum uitgegeven bundel *Heures Religieuses* (met dank aan Arie Schüller die mij een exemplaar hiervan deed toekomen).

De schrijfstijl van Missa is in deze bundel direct aansprekend en de werken zijn goed speelbaar, ook voor de minder getrainde spelers. In die zin sluit het perfect aan op de praktijk van de vele organisten in den lande die steeds weer op zoek zijn naar goed speelbare en bruikbare muziek voor in de mis. De stukken zijn overwegend driestemmig, soms vierstemmig. Dat Missa veel ervaring heeft met het schrijven van chansons en opera's komt in deze harmoniumstukken naar voren: er zijn warmbloedige en ongecompliceerde (om niet te zeggen, soms wat zoetsappige) melodieën te over. Bijpassende Romantische harmonisaties ontbreken niet. Missa componeert in deze bundel geen baanbrekende nieuwe concertmuziek, maar doeltreffende en beknopte muziek die de ongeoefende luisteraar kan bekoren.

Pastorale

De werken in de bundel geven over het algemeen hun plek in de mis aan: er zijn een groot aantal *Communions* en *Élévations* voor handen (soms met toevoeging van een bepaalde kerkelijke feestdag). Andere stukken geven meer het karakter weer: er is een serie met *Prières* (gebeden, waaronder een *Prière à Notre-Dame* – waar zagen we die ook alweer nog meer?) en *Méditations*. De muziek uit deze bundel is dus overwegend voor de meer rustige delen in de mis. In monumentale *Entrées* en onstuimige *Sorties* voorziet Missa niet.

Het werk dat als muziekbijlage is bijgevoegd, is een *Pastorale ou Petit Offertoire*. Hiervan vinden we er een aantal in deze verzameling. Het tweede deel van de titel geeft aan dat dit een kort werkje voor bij de offerande is; het eerste deel geeft een karakterschets. De pastorale is van oudsher een muziekstuk met een 'herderlijk karakter'; het wordt gekenschetst door een vredige sfeer die je overbrengt naar het eenvoudige landleven (maar dan wel van vóór de stikstofcrisis). Vaak zijn er overeenkomstige muzikale kenmerken: de muziek staat in een wiegende maatsoort (6/8, 9/8 of 12/8), heeft een rustig tempo en is harmonisch eenvoudig. Deze harmonische eenvoud wordt vaak gekenmerkt door een lang doorklinkende basnoot (ook wel een 'orgelpunt' genoemd) die doet denken aan de *drone* van een doedelzak. Veel pastorales worden immers van oudsher gespeeld op – of refereren aan – de *zampogna*; een Siciliaanse doedelzak. Voor de organisten onder ons zal de *Pastorale* van Domenico Zipoli bekend zijn, maar ook Johann Sebastian Bach schreef een *Pastorella* voor orgel en gebruikt de pastorale in zijn *Weihnachtsoratorium*. Er zijn nog talloze voorbeelden bekend (denk aan Beethovens Zesde Symfonie en de *Pifa* uit Händels *Messiah*). Vanwege het herderlijke karakter is er een sterke associatie van de pastorale met de kersttijd, maar een pastorale is niet per se kerstmuziek.

Een beknopte analyse

De muziekbijlage is in alle opzichten een onvervalste pastorale. Het werk staat in een 6/8^e maat en de linkerhand houdt de harmonie langdurig vast op een orgelpunt op grondtoon D. Dit is aanvankelijk niet

met een lang aangehouden noot die maten blijft doorklinken, maar met een voortdurend alterneren tussen de noten D en A – de grondtoon en de kwint van het D-akkoord, waarmee in wezen hetzelfde harmonische effect bereikt wordt maar dan met iets meer beweging in ritmisch opzicht. Terwijl dit heen en weer pendelt speelt de rechterhand een charmante en eenvoudige melodie. In de vloeiende en evenwichtig opgezette melodische lijn herkennen we de componist die veelvuldig voor zangstemmen schrijft. De melodie heeft steeds een klassiek voor- en nazin karakter; per twee of vier maten is het een vraag-en-antwoordspel. Wat verderop houdt de linkerhand op met de alternerende beweging en wordt in iedere maat opnieuw een driestemmig akkoord met als bastoon D gezet (steeds met een sterk dynamisch contrast: eerst twee maten *ff*, dan twee maten *pp*, dan *f* met een *diminuendo*). Harmonisch gezien hebben we de grondtoon nog altijd niet verlaten: de laagst klinkende noot blijft de D, het orgelpunt klinkt voort. De wiegende beweging keert onderaan de eerste bladzijde terug; ook de rechterhand herhaalt de aanvankelijke melodie. Wanneer we nu, halverwege het tweede systeem op de tweede bladzijde, bij een *forte* aankomen, breekt de harmonie los uit de doorklinkende drone. In de linkerhand wordt een chromatisch gegeven geïntroduceerd met het lijntje C-B-Bes-A-Gis. Op het moment dat de Gis klinkt in de tweede maat van het derde systeem wordt de nog altijd klinkende basnoot D losgelaten en krijgen we, in combinatie met de rechterhand, het spannende akkoord Bes-Gis-F. Dit akkoord wil heel graag oplossen naar het akkoord in de volgende maat, dat vervolgens een cadens maakt en weer snel terug naar de hoofdtoonsoort D-groot voert. Dit opvoeren van de harmonische spanning wordt geaccentueerd door het crescendo en diminuendo. Hetzelfde gegeven wordt nog eens herhaald, waarna we snel het einde van het stuk bereiken.

In al haar eenvoud is de *Pastorale ou Petit Offertoire* van Missa een aansprekend stukje dat volledig recht doet aan het pastorale karakter waar in de titel naar verwezen wordt.

PASTORALE
ou
PETIT OFFERTOIRE

Allègretto

f *dim.* *p*

p

ff *pp*

f *dim.* *p*

First system of musical notation, measures 1-4. The key signature is one sharp (F#). The music is written for piano. The first measure has a dynamic marking *p*. The second measure has a dynamic marking *p*.

Second system of musical notation, measures 5-8. The key signature is one sharp (F#). The music is written for piano. The fifth measure has a dynamic marking *f*. The eighth measure has a dynamic marking *p*.

Third system of musical notation, measures 9-12. The key signature is one sharp (F#). The music is written for piano. The twelfth measure has a dynamic marking *p*.

Fourth system of musical notation, measures 13-16. The key signature is one sharp (F#). The music is written for piano. The sixteenth measure has a dynamic marking *p*.

Fifth system of musical notation, measures 17-20. The key signature is one sharp (F#). The music is written for piano. The seventeenth measure has a dynamic marking *dim.*. The eighteenth measure has a dynamic marking *pp*. The nineteenth measure has a dynamic marking *pp*. The twentieth measure has a dynamic marking *pp*. The system ends with a double bar line and a repeat sign.